

BORIS KIDRIČ DANAS

OKTOBRA prošle godine Olivera Milosavljević je u okviru našeg seminara o delu Kardeja i Kidriča *Društva na svojina i samoupravljanje: da li je moguće društvo bez države?* održala predavanje *Boris Kidrič u svom vremenu*. Prenosimo prvi deo ovog predavanja i pozivamo vas da u današnjem kontekstu, kontekstu stečaja, promislimo načela na kojima su onomad građeni jugoslovenski socijalizam i privreda. U tome će nam pomoći Aleksandar Denda i Petar Učajev sa svojim kritikama Vladinih izmena i dopuna Zakona o stečaju iznetim na javnoj raspravi koju smo održali u subotu.

Učitelj neznalica i njegovi komiteti

BORISA Kidriča kao tvorca ideje o radničkom upravljanju u posleratnoj Jugoslaviji treba isključivo posmatrati iz njegovog vremena i konteksta u kojem je delao. To je vreme hladnog rata, blokovske podela sveta, sovjetskog monopola na teoriju izgradnje socijalizma, a onda sukoba sa Staljinom, ekonomske i vojne blokade zemalja istočnog bloka... Kidrič je umro početkom 1953. i svo znanje i iskustvo kasnijih godina, ne bi smelo da zamagli njegova stanovišta u vreme u kome je živio, posebno što je i sam bio svestan da u tako dinamičnim vremenima (koja su za njega trajala samo osam godina) sve mora da se posmatra „u procesu razvitka“, u kojem ono što je „juče“ bilo progresivno, „danas“ postaje zaostalo.

Da bi se u potpunosti razumelo Kidričevo tumačenje nužnosti preorijentacije na radničko upravljanje, potrebno je prethodno prezentirati bar nekoliko tema koje su najčešće okupirale njegovu pažnju.

Sovjetski Savez. Do sukoba sa Kominformom, jugoslovenski komunisti su u teorijskom smislu bili zavisni od vazećih sovjetskih tumačenja izgradnje socijalizma. Sukob 1948. imao je za posledicu njihovo ideološko i teorijsko osamostaljivanje i kritički stav prema prethodnoj i sovjetskoj i domaćoj praksi. To posebno važi za Borisa Kidriča. Već 1949. je pisao da se u SSSR smatra da je socijalizam njihov monopol i da ga ne može izgraditi nijedna zemlja samostalno. Tvrdio je, naprotiv, da se sovjetske forme ne mogu svuda primenljivati, da je u SSSR prisutna „opasna vulgarizacija“ marksističkih postavki i da jugoslovenski komunisti moraju da, umesto sovjetskog teorijskog monopolizma, izučavaju sopstvenu stvarnost i date istorijske uslove. Zato je tražio da se prekine sa verovanjem da je sovjetski primer za Jugoslaviju „Sveto pismo“.

Analizirajući aktuelnu političku situaciju u svetu, već 1950. je pisao da zapadne sile u tom trenutku ne ugrožavaju svetski mir, da u zemlji ne postoji opasnost od „zapadne reakcije“, ali da svetski mir svojom politikom ugrožava Sovjetski Savez i da postoji stvarna opasnost od sovjetske agresije. U zemlji je uočavao prisustvo „domaće kapitalističke reakcije“, ali je tvrdio da je zapadne države ne iskorišćavaju protiv jugoslovenskih vlasti, dok je sa druge strane, „sovjetska reakcija“ bila opasnija, i služila se i „zapadnom reakcijom“ u zemlji, pomažući joj da oživljava nacionalizam. Zbog potrebe očuvanja nezavisnosti, 1951. je tražio jačanje odbrambene snage zemlje, navodeći da je čitava ekonomska politika podređena opasnostima ugrožavanja svetskog mira od Sovjetskog Saveza, ratne psihoze i naoružavanja. Smatrao je da je vrhunac svih „sovjetskih gluposti“ Staljinova teorija da je u Sovjetskom Savezu već izgrađen socijalizam, tvrdeći naprotiv da je vladajuća sovjetska „birokratska kasta“ potpuno ukinula radnička prava na upravljanje. Staljina je 1952. nazivao „svesnim falsifikatorom marksizma“.

Birokratski centralizam i privredni partikularizam. U takvim uslovima, potpunog razlaza sa SSSR, pojave koje je identifikovao kao najveću opasnost po jugoslovenski sistem, bili su birokratski centralizam i privredni partikularizam, koje će i kasnije, tokom čitave egzistencije socijalističke Jugoslavije, iako ne pod tim imenima, biti predmet različitih tumačenja.

I pre sukoba sa SSSR, 1947. Kidrič je pisao da tendencije birokratskog centralizma i privrednog partikularizma „znače održavanje kapitalističkih ostataka u privredi“, da su one povezane, da se međusobno uslovljavaju i da borba protiv njih mora da bude jedan od prvih ciljeva. Birokratski centralizam je video kao ostatak starih shvatanja, kao nasleđene mentalitet starih državnog aparata koji je parazitski živio na račun privrede i zakonito je povezan s izrazito administrativnim poslovanjem u privrednom životu. Tvrdio je da on nema klasnu bazu, ali i da se ne javlja samo u saveznm, već i u republičkim državnim organima, kao i u njihovom odnosu prema lokalnim organima vlasti. Dok je u saveznm institucijama birokratski centralizam uglavnom sputavan, on se razvijao u republičim institucijama koje su sve više koncentrisale privredu, umesto da je predaju nižim organima vlasti. Birokratski centralizam je smatrao „smrtnim neprijateljem socijalizma“, a njegovo sporo sputavanje proizvelo je porast partikularističkih pojava u republikama.

Privredni partikularizam je vezivao za postojeću „reakciju“, tvrdeći da ima živu klasnu bazu, da se ne pojavljuje samo u republikama već i u odnosima lokalnih organa prema republičkim ustanovama. U tom smislu, privredni partikularizam je video kao opšti ostatak kapitalističkog shvatanja: „drži i brani svoje i ne obaziri se na celinu, osim ako možeš od nje nešto izvući“, on se svodi na „teoriju“ republičkog državnog kapitalizma koji je u odnosu prema lokalnoj privredi i sam sadržavao birokratski centralizam. U skladu sa svojom klasnom bazom, privredni partikularizam je, po Kidričevom mišljenju, nosilac kapitalističke tendencije uništavanja „konkurentske“ lokalne privrede, centralizacije sredstava za proizvodnju, iako dobija otvoreno neprijateljski karakter i može se sa „neprijateljem“ povezati brže nego birokratski centralizam.

Nacionalizam. Nacionalna problematika se tih godina prepoznavala u analizama „republikskih tendencija“ ili raznih oblika partikularizama, mada je Kidrič često koristio i izraze „šovinizam“, i ređe „nacionalizam“. Nacionalno je pokrivanom terminom republičko, čime se teritorijalni princip izdizao iznad nacionalnog, nivelišući sve što se u njemu sadržavalo. „Republički partikularizam“, po Kidričevom mišljenju, nije uvek morao imati nacionalističku pozadinu, ali je podrazumevao podvojene interese, težnju za prestižom ili strah od potiskivanja u odnosu na ostale. Drugi aspekt pojave nacionalizma Kidrič je video u odnosu na pomoć razvijenih nerazvijenim republikama.

Već 1947. Kidrič je tvrdio da je *birokratski centralizam* uglavnom nasleđe stare birokratije, da ne prolazi neposredno iz neke od nacionalnih reakcija ili buržoaskog nacionalizma sa nacionalno-hegemonističkim tendencijama. Birokratski centralizam nema direktne veze sa „velikoprpskom čaršijskom buržoaskom hegemonijom u staroj Jugoslaviji“, i njegovi su tvorci u saveznm ograniima birokrati svih nacija u Jugoslaviji. S druge strane, *privredni partikularizam* može biti usko vezan za postojeću „nacionalnu reakciju u republikama“, jer buržoaski šovinizam i nacionalizam ima osnovnu tendenciju da se gaji po republikama, pa privredni partikularizam može vrlo lako da se veže za njega. Iako je smatrao grubim upošljavanjem teze da su izvori privrednog partikularizma isključivo u „buržoaskom nacionalizmu, odnosno, separatizmu nacionalne reakcije“, ipak ga je smatrao utoliko opasnijim što je „reakcija“ u republikama neposredno zainteresovana da ga raspiruje i da mu daje „buržoasko-nacionalistički pravac“. Tvrdio je da komunisti u republikama koji „nasedaju“ privrednom partikularizmu često objektivno izražavaju „buržoaski nacionalizam i šovinizam“, koje iz klasnih razloga i eksploatatorskih interesa podstiče nacionalna reakcija, zainteresovana za razbijanje jedinstva Jugoslavije. Polazeći od toga da je jugoslovenska privreda jedinstvena celina u čijem okviru republike imaju svoja suverena prava, tvrdio je da gledanje samo na prava republika i traženje da se one razvijaju bez obzira na druge republike ili na štetu drugih republika, znači slabići državu i ići naruku „buržoaskom šovinizmu i nacionalizmu“. Za FNRJ, kao mnogonacionalnu državu, koja je sebi postavila zadatak potpunog rešenja nacionalnog pitanja, smatrao je neobično važnim pitanje ekonomskih odnosa, kako između pojedinih republika tako i republika prema celini. Verovao je da se ne bi moglo govoriti o potpunom rešenju nacionalnog pitanja ako bi u ekonomskom pogledu postojala neravnopravnost među republikama, ili ako se jugoslovenska privreda ne bi razvijala u pravcu jedinstvene privredne celine. Dosledno rešenje nacionalnog pitanja je faktično ekonomsko izjednačenje svih naroda Jugoslavije, u smislu zajedničke produktivnosti u korist čitave zemlje. Ipak je uočavao negativne tendencije da se na nerazvijenost gleda samo sa aspekta ekonomskog interesa položaja razvijenih republika i tvrdnji da pasivnim republikama nije nužna pomoć čitave države. Tvrdio je (1950) da su osnovni napori neprijatelja države usmereni protiv bratstva i jedinstva jugoslovenskih naroda. Pri tom više nije pitanje sa kojih pozicija se deluje, da li sa zapadnih ili sa istočnih, jer se oni često udružuju. Razlog je video u porastu „birokratske kaste“ u republikama koje zauzimaju nacionalističko-partikularis-

za samoobrazovanje

Riliten

uciteljneznalica.org

društvena pitanja

tički odnos prema jugoslovenskoj celini, a istovremeno, prema nižim organima vlasti zauzimaju birokratsko-centralistički odnos. Tvrdio je da republički partikularizam nije u dovoljnoj meri određen opštejugoslovenim interesima, tražeći u odbrani interesa zajednice, borbu protiv svih šovinističkih pojava izraženih u partikularističkim interesima.

U skladu sa jednim od postulata jugoslovenskih komunista da je u cilju samoodržanja Jugoslavije i socijalizma nužno primamo uočavati i kritikovati nacionalizam u sopstvenoj naciji, i Kidrič se gotovo isključivo osvrtao na nacionalističke pojave u Sloveniji. Navodio je (1948) da je Slovenija sa svojim većim nacionalnim dohotkom dužna da pomaže izgradnju zaostalih republika, jer time pomaže i zajednici i sebi. Konstatujući da Slovenija nema sirovina sem uglja i vode, tvrdio je da je ceo njen nacionalni dohodak stvoren na saradnji sa drugim republikama, ali je s druge strane osuđivao i zahteve da Slovenija i Hrvatska zaustave svoju izgradnju dok

Imenovati TO ratom

ih zaostale republike ne stignu. Tvrdnje da je Slovenija „najveće siroče“ u Jugoslaviji i da je najviše zapostavljena, ocenjivao je (1949) kao rezultat „otrcanog malograđanskog mentaliteta“, kao malograđanski nacionalizam, teže da se u centralnoj vlasti vodi nepravilna privredna politika koja ide na štetu slovenačkog naroda ocenjivao je (1950) kao šovinističke, a one, da je društvi plan napravljen na štetu Slovenije i da je Slovenija „krava muzara“ koju iskorišćavaju druge republike, po njemu je širila „reakcionarna bagma“. (1952)

kraj u sledećem broju

Izvori i literatura:

Boris Kidrič, *Sabrana dela*, I-VII, Beograd, 1985.

Olivera Milosavljević, *Država i samoupravljanje 1949-1956*, doktorska disertacija (1987)

Aleksandar N. Denda

Socijalni slučajevi ili novi preduzetnici

MINISTARSTVO privrede je predvidelo u Budžetu za 2014. godinu iznos od 15 miliona evra za socijalni program radnicima koji će biti otpušteni iz preduzeća u restrukturiranju. Okvimo 200 evra po godini staža je iznos na koji radnici i njihove porodice mogu da računaju. Ovakvo koncipiran socijalni program sproveden je proteklih dvanaest godina, iz njegovog eufemističkog naziva moglo bi se zaključiti da je reč o socijalno odgovornom ponašanju države. Dosadašnje provođenje socijalnih programa je imalo gotovo identičan sled stvari: preduzeća su „oslobođena“ od radnika, mašina i opreme, zgrade ako su bile vredne su prodate, a na zemljištu su nicali novi blokovi stambenih zgrada koje danas nema ko da kupi. U isto vreme država je poslednjih desetak godina davala velike subvencije da se obnove delatnosti ugašenih preduzeća i to u sredinama u kojima nije postojala tradicija niti obučena radna snaga. A radnici i socijalni program? Radnici sa svojim porodicama jedva su dočekali da u komadu dobijeni novac sada mogu da iskoriste na sve ono što im je do juče bilo ograničeno ili nedostupno – za godinu dve sve je uglavnom potrošeno. I naravno, posmatrač sa strane bi mogao da konstatuje da je sve u redu, država je obeštetila radnike za gubitak radnog mesta, a radnici su sa svojim parama uradili šta su hteli.

Da li je to baš tako i dobro? Da li je moglo i može da se uradi nešto bolje?

Više je primera potpuno iracionalnog ponašanja države i radnika korisnika socijalne pomoći koji su danas po svojim negativnim efektima više nego očigledni. I jedni i drugi bez ideje da socijalni program shvate kao priliku za novi početak, doprineli su porastu broja siromašnih porodica i gubitka svake perspektive ekonomskog razvoja opština koje su nekada imale solidnu privrednu strukturu. Radnicima je oduzeta „pecaljka“, a za uzvrat data im je „jednokratna korpa ribe i balon vina“ da se najedu i napiju. Kada su se „otreznil“ ostali su bez para, stalnog posla, sa fiksnim troškovima koje nemaju odakle da pokriju, a opštine sa novim prostornim planovima u kojima dominira građevinsko zemljište i obavezno lokacija za neki verski objekat. Radnici su se sa kapije fabrike, nakon kratkog vremena, pojavili na šalterima socijalnih i službi zapošljavanja, na buvljim i drugim pijakama, švajsuju i bruse u nekoj sivoj i crnoj ekonomiji, a njihova deca ako nisu na budžetu (fakultetu), onda su na nekom od opojnih sredstava.

Obilje je primera kako odgovora društva rešavaju ove i slične probleme, ali niko iz „demokratski & tržišno“ orijentisane vlasti nije htio da se makar malo potruži da do tih iskustava dođe i primeni ih u sopstvenoj „kući“. Dakle, šta je moglo makar malo bolje da se uradi? Ako pojedinci mogu da se ponašaju iracionalno i neodgovorno, obaveza je države da obezbe-

di minimum prosečno odgovornog i racionalnog ponašanja kojim će pauperizaciju nekadašnjih socijalno korisnih kategorija da zadrži na nivou individualno izabranog stila života.

Primer 1: preko 200 miliona evra se silio po osnovu prodatih akcija Apatinske pivare u malo mesto Apatin. Za očekivati je bilo da će nekadašnji akcionari pohrići u kupovinu svega i svačega, a da će samo mali broj odgovorno potražiti nove forme stalnih prihoda, ali u Apatinu država nije imala lokalni centar za preduzetništvo, promociju franšiznih programa, biznis i poslovne inkubatore, lokalni investiciono-razvojni fond. Tako su pare otišle na skupe IT uređaje, superserične televizore i automobile.

Primer 2: Tokom 2002. godine socijalnim programom obuhvaćeno je preko 3.000 radnika Crvene Zastave koji su dobili prosečno 4.000 maraka što je bilo ukupno 12 miliona maraka. U tom trenutku u Srbiji ni jedna domaća banka nije raspolagala sa toliko likvidnog kapitala, a u isto vreme gomila međunarodnih finansijskih i razvojnih institucija su tražili odgovarajuće programe za podršku. Jedna racionalna i unapred osmišljena politika bi u takvim okolnostima mogla da: isplati u kešu radnicima 50% iznosa, da preostalih 50% „isplati“ kao vlasničke udele ili akcije u lokalnom investicionom fondu sa 6 miliona kapitala, na koje je moglo da se „među-e“ još toliki ili dvostruko veći iznos međunarodnih finansijskih institucija. Sa takvim potencijalom fond bi mogao da finansira nove preduzetničke projekte koji su mogli da se realizuju u obilju praznih hala Zastave i njenim drugim poslovnim prostorima i na opremi koja bi mogla da služi novoj svrsi. Pitanje je kako bi se i se u takom ambijentu poslovno razvijao Kragujevac i koliko stotina i radnika bi dostojanstveno nastavili da rade. Suprotno tome, pare su potrošene, fabričke hale su zamandaljene, oprema razvučena, a oni koji su imali ikakvu ideju realizovali su je po kragujevačkim podrumima i garažama uglavnom u sivoj zoni poslovanja.

Ovi primeri, a naročito hiljade projekata ove vrste realizovani u Pitsburgu kada je gašena industrija čelika, ili u Engleskoj kada je gašena teška industrija u vreme Tačerke, ukazuju nam na nužan pravac budućih tzv. socijalnih programa. Zbog toga treba razmisliti već sada da se planiranih 15 miliona evra iskoristi na način da se 50% sredstava isplati radnicima, a da preostalih 50% u njihovom vlasništvu posluži kao početni kapital novog investicionog fonda koji mogu da dokapitalizuju i drugi domaći i strani investitori i da eventualno funkcioniše kao garancijski fond čime bi se kapacitet podigao do nivoa od preko 30 miliona evra. Fond bi podržavao profitabilne projekte i zapošljavanje isključivo u opštinama u kojima su preduzeća iz kojih otpušteni radnici. Prednost u finansiranju projekata imali bi otpušteni rad-

nici (pojedinačno ili udruženi) i članovi njihovih porodica pod uslovom da zadovoljavaju tržišne kriterijume. Baš zbog težine ekonomske situacije i ograničenog pristupa kapitalu treba dobro razmisliti o ovom predlogu i o mogućnosti eventualnog uvezivanja sa franšiznim poslovnim programima, industrijskim i poslovnim inkubatorima, lokalnim info-poslovnim centrima, lokalnom, regionalnom i nacionalnom promocijom i sl.

Sada načinjen dodatni napor i iskazana hrabrost, mogu nam već u skoroj budućnosti pokazati da smo napravili dobar preduzetnički iskorak i makar ovogodišnjim otpuštenim radnicima dati nadu za ovostog bolji život, a za tako nešto nije dovoljna samo država.

Međutim, sve vreme sprovođenja ove mere ona je više bila izraz dvanestogodišnje licemerne politike države prema radnicima i građanima kojima je tupa- vrom, neefikasnom, pljačkaškom privatizacijom oduzeta budućnost i data minimalna nadoknada. ○

Dalje, hitnost ili hitrost u proceduri donošenja, kao i prelazne i završne odredbe, predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o stečaju koji je sastavilo Ministarstvo privrede, i uputila ga Narodnoj Skupštini na usvajanje po hitnom postupku. Navedenim izmenama i dopunama vraćen je u pravni sistem „automatski stečaj“ koji je odlukom Ustavnog suda br. I.Uz-850/2010 od 12. jula 2012. godine oglašen neustavnim. Ostavljajući po strani pravnu (ne)savršenost predloženih odredaba čija će (ne)zakonitost biti predmet provere na skupštinskoj raspravi, ne može se nikako prevideti pitanje koji je društveni interes za povratak „automatskog stečaja“? Jedino tumačenje koje je dalo Ministarstvo Privrede je otklanjanje privrednih subjekata koji imaju trajnu nesposobnost plaćanja. Zaista, ne može se osporiti okolnost da je odsecanje trule grane neophodno kako bi preostali deo drveta nastavio svoj razvoj, pod uslovom da se odseca zaista trula grana i to pravog, zdravog drveta. Naime, nedopustivo je da na tržištu jedne pravno uređene zemlje egzistiraju privredna društva čiji su računi dugo vremena u blokadi, koje nije uključeno u privredno-pravni promet, čije obaveze su daleko veće od imovine ili čija reorganizacija, odnosno kakav drugi vid revitalizacije preskupo košta državu i sl.

Međutim, ne možemo da se ne zapitamo zbog čega se seča trulih grana pokušava preduzeti po hitnom postupku, te da li se sečenje trulih grana sprovodi samo po izuzetku i ako im nema druge pomoći i naposljetku da li se seku isključivo trule grane. Velika prašina se digla povodom skupštini upućenog predloga Zakona o izmenama i dopunama Zakona o stečaju, dok je čak podneta i Inicijativa Ustavnom sudu za ocenu (ne)ustavnosti radnje donošenja navedenog predloga. Mišljenja su da je bez odgovarajućeg obrazloženja izostala valjana javna rasprava povodom izmena i dopuna navedenog zakona, a da li je u ovom slučaju ispunjen neki od navedenih uslova za hitnost neka sami čitaoci procene. Poznate se situacije u kojima se zakoni donose u hitnom postupku. Naime, Poslovnikom Narodne skupštine propisano je da se po hitnom postupku donosi zakon kojim se uređuju pitanja i odnosi nastali usled okolnosti koje se nisu mogle predvideti, da bi propuštanje donošenja zakona u hitnom postupku moglo da prouzrokuje štetne posledice po život i zdravlje ljudi, bezbednost zemlje i rad organa i organizacija, kao i radi ispunjenja međunarodnih obaveza i usklađivanja propisa sa propisima Evropske unije uz kumulativno propisan uslov za sve navedene razloge – obrazloženje takvog postupka. Dakle, za hitnost je potrebno odgovoriti na nekoliko pitanja koje se mogu svesti na tri:

1. Da li se postojanje velikog broja nesolventnih i nelikvidnih privrednih subjekata u pravnom sistemu Republike Srbije unazad deceniju može smatrati okolnošću koja se nije mogla predvideti? 2. Da li se propuštanjem donošenja navedenih izmena i dopuna u hitnom postupku mogla prouzrokovati šteta po život i zdravlje ljudi, bezbednost zemlje i/ili rad organa i organizacija? 3. Da li je donošenje izmena i dopuna Zakona o stečaju bilo neophodno radi ispunjenja međunarodnih obaveza i usklađivanja sa propisima Evropske unije? Čini se da bi se kod trećeg pitanja jedino moglo smatrati da je primena hitnosti našla svoje mesto, ali i u tom slučaju javnost o tome nije obavještena, niti su joj ti razlozi prezentirani kao razlozi hitnosti. Petar Učajev, advokat ○